

making grounded financial decisions. The article analyses the impact of the sustainability of public finances on the competitiveness of the national economy.

Keywords: *sustainability of public finances; fiscal policy; financial system; financial sector; competitiveness of the national economy; competitive advantages.*

УДК 338.246.2

JEL E690

Н.Г. Самко, здобувач
КНУ імені Тараса Шевченка

БАНКИ РОЗВИТКУ ЯК ІНСТИТУТ СПРИЯННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті обґрунтовано необхідність створення в Україні спеціалізованих інвестиційних банків розвитку з метою впровадження структурних реформ та модернізації економіки. На основі аналізу міжнародного досвіду функціонування банків розвитку окреслено основні принципи, функції та напрями їхньої діяльності, надано пропозиції щодо вдосконалення механізму банківського кредитування вагомим для національної економіки інноваційно-інвестиційних проектів.

Ключові слова: *банк розвитку; інститут розвитку; інвестиції; модернізація; конкурентоспроможність; фінансово-кредитна система.*

Постановка проблеми. У нинішній складній політичній та економічній ситуації в Україні забезпечення конкурентоспроможності національної економіки можливе лише за умови термінового здійснення структурних економічних реформ, спрямованих на відновлення вітчизняного виробничого потенціалу, оволодіння сучасними чинниками конкурентоспроможності на загальноєвропейському ринку та формування якісного і надійного соціально-економічного підґрунтя інтеграції з ЄС.

Модернізація національної економіки – це ініційований державою процес прискореного оновлення інфраструктури й базових секторів економіки з метою підвищення її конкурентоспроможності. При цьому мають бути усунені накопичені структурні проблеми в енергетичній, вугільній, нафтогазовій галузях, у житлово-комунальному господарстві та транспортній інфраструктурі. Для вирішення цих завдань необхідне залучення додаткових фінансових ресурсів та вдосконалення механізму довгострокового кредитування. Як свідчить міжнародний досвід, джерелом модернізації реального сектора економіки можуть стати банки розвитку, засновані на державній формі власності, метою діяльності яких є забезпечення довгострокового фінансування масштабних проектів, вкладення інвестиційних ресурсів у галузі

з низькою рентабельністю й високими ризиками, що сприятиме розвитку економіки й вирішенню соціальних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зарубіжні та вітчизняні вчені-економісти досить давно досліджують проблеми функціонування інститутів розвитку, найпопулярнішими формами яких є банки та корпорації розвитку. Особливостям організації діяльності банків розвитку присвячено праці зарубіжних вчених, професорів Гарвардського університету Р. Хаусманна й Д. Родрика, які обґрунтували важливість діяльності таких інститутів в умовах дисбалансу інвестиційних потоків у країнах, що розвиваються. Аналізом впливу інститутів розвитку на економічний розвиток займалися зарубіжні економісти К. Дам, Х. Джозефе, Дж. Клементі, Дж. Пол, Э. Росер, Дж. Салзман, Г. Табеліні та інші.

У дослідженні проблеми створення інституціональних інструментів прискорення економічного зростання вагомими є праці вітчизняних вчених-економістів В. Базилевича, О. Білоруса, В. Будкіна, В. Гееця. Питанням державного регулювання інвестиційної діяльності фінансових інститутів займаються українські вчені І. Лютий, Б. Луців, Т. Майорова, А. Пересада. Разом з тим, в сучасній економічній літературі недостатньо публікацій, присвячених концептуальним засадам створення й функціонування банків розвитку як структур, здатних безпосередньо впливати на інвестиційний процес, а також виконувати антициклічну функцію під час кризи.

Метою статті є обґрунтування доцільності прямого впливу держави на економічні процеси шляхом створення спеціалізованого інвестиційного банку розвитку, здатного забезпечити ефективну реалізацію стратегічних національних пріоритетів з відновлення та модернізації економіки, підвищення її конкурентоспроможності та виходу на траєкторію сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Фінансовий капітал є найважливішим структуроутворюючим елементом ринкової економіки, основою ефективного функціонування фінансово-кредитної системи, яка забезпечує механізм трансформації тимчасово вільних грошей в інвестиції. В умовах глобалізації функції національних фінансово-кредитних систем не змінилися, проте масштаби їхньої діяльності суттєво зросли.

Особливість українського фінансового капіталу полягає в тому, що процес його формування відбувається в умовах кризової трансформації економічної системи. Даний процес супроводжується негативними явищами, загостренням існуючих протиріч. Це підтверджується екстенсивним розвитком банківської системи та неминучістю глибокої фінансової кризи за відсутності позитивних змін в реальному секторі економіки.

Фрагментарність та низька ефективність національної фінансово-кредитної системи гальмує економічні перетворення. Вітчизняні інституційні інвестори – недержавні пенсійні фонди, інвестиційні та страхові компанії, які у країнах із ринковою економікою забезпечують до 70% усіх інвестиційних вкладень в

реальний сектор економіки, в Україні діють неефективно. Фінансові інститути розвитку, які більш ніж у 30 країнах світу виконують роль каталізатора інвестицій у пріоритетні галузі економіки, в Україні відсутні. Отже, неповнота інституційної структури національної фінансово-кредитної системи та неефективність функціонуючих у її рамках установ гальмують процеси економічного відновлення країни.

Вирішальну роль у виведенні економіки України з кризи покликаний зіграти, на нашу думку, банківський капітал. Його роль в інвестиційному процесі полягає у сприянні вирішенню протиріч трансформаційної економіки шляхом авансування економічного зростання, активізації процесів накопичення фінансових ресурсів через банківську систему та організації довгострокового інвестиційного кредитування, а також у стимулюванні інноваційної діяльності промислового капіталу і реалізації на цій основі структурної перебудови економіки. Рушійною силою при цьому може стати новий інституціональний елемент у структурі фінансово-кредитної системи України – спеціалізовані інвестиційні банківські інститути (банки розвитку).

Сучасну систему інститутів розвитку можна представити як цілісну сукупність взаємопов'язаних елементів банківської системи, підприємницького сектора, бюджетної системи, органів управління, інститутів громадянського суспільства, науки, які здійснюють безпосередній вплив на інвестиційний процес. Інститути розвитку виступають в якості каталізатора інвестицій до пріоритетних галузей економіки та створюють умови для забезпечення доступу підприємствам, які функціонують у пріоритетних сферах економіки, до необхідних фінансових та інформаційних ресурсів. Виділяють фінансові та нефінансові інститути розвитку. До фінансових належать банки розвитку, агентства розвитку, експортно-імпортні банки, експортні, страхові та боргові агентства, фінансові корпорації, інвестиційні, венчурні й суверенні фонди. До нефінансових можна віднести технополіси, технопарки, бізнес-інкубатори, цільові інститути з підтримки малого та середнього бізнесу, інноваційні центри тощо.

Банки розвитку є ключовим елементом підсистеми фінансових інститутів в системі інститутів розвитку. Як правило, вони створюються державою, мають 100% державний капітал та особливий правовий статус. На них покладається функція фінансування інвестиційних проєктів національного рівня. Особливий статус та фінансова підтримка, яка надається державою, дозволяє банкам розвитку ефективно вирішувати важливі завдання у сфері довгострокового фінансування структурних економічних реформ (рис. 1).

У сучасних умовах поняття "розвиток" практично повністю ідентифікується з уявленнями про постійну модернізацію господарської системи країни на інноваційній основі. При цьому "точковий" характер формування економіки інновацій виправданий лише за умови дії механізмів міжгалузевого та міжтериторіального "трансферту інновацій" як важливої функції інститутів розвитку. Якщо ці механізми та інститути не сформовані, а інноваційні продукти

Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2015. – № 1(30)

не зустрічають необхідного інвестиційного попиту, вирішення завдань інноваційної модернізації стає малоімовірним. Виходячи з вищевказаного, діяльність банків розвитку у стимулюванні інвестиційних та інноваційних процесів має бути зосереджена на наступних напрямках:

- розширення фінансової бази інвестиційних та інноваційних процесів в економіці, в тому числі, й на регіональному рівні;
- подолання структурно-галузевої деформації інвестиційного процесу, пов'язаної з тим, що загальний дефіцит ресурсів довгострокового інвестиційного кредитування загострюється перерозподілом цих ресурсів на користь експортно-сировинного сектора;
- стимулювання інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів малого та середнього бізнесу, в тому числі, через підтримку їх виробничої та інноваційної кооперації з провідними підприємствами.

Мета створення – фінансування структурних реформ шляхом масштабних інвестицій у пріоритетні галузі національної економіки	
Принципи діяльності	Інвестиційні пріоритети
<ul style="list-style-type: none">• особливий правовий статус;• відсутність конкуренції з комерційними банками;• бездоганна репутація та публічність;• беззбиткова діяльність;• приватно-державне партнерство	<ul style="list-style-type: none">• цільове фінансування проектів з енергоефективності;• кредитна підтримка експорту;• кредитування інноваційних проектів;• фінансування великих проектів з розвитку інфраструктури
Функції та завдання	Джерела фінансових ресурсів
<ul style="list-style-type: none">• забезпечення фінансування середньо- та довгострокових проектів;• інвестиційна підтримка цільових секторів національної економіки;• антициклічне фінансування економіки у періоди економічного спаду;• розвиток внутрішнього ринку цінних паперів і боргового капіталу	<ul style="list-style-type: none">• кошти державного бюджету;• кредити міжнародних фінансових організацій;• запозичення на внутрішньому та зовнішньому ринку цінних паперів;• залучені кошти небанківських фінансових інститутів;• прибуток від власної діяльності

Рис. 1. Банки розвитку як інститут довгострокового фінансування структурних економічних реформ

Джерело: складено автором самостійно

Світова практика діяльності державних банків вказує на їх високий потенціал у забезпеченні економічного росту [5, с. 136]. За допомогою банків розвитку та за рахунок використання механізмів спільного фінансування підвищується доступність і знижується вартість інвестиційних ресурсів, що дозволяє залучати приватні інвестиції для реалізації проектів у традиційно

менш привабливі для інвесторів сектори економіки, зокрема, у галузі з довготривалими термінами окупності і високих інвестиційних ризиків.

Першим у світі фінансовим інститутом розвитку вважається Депозитно-ощадна каса (La Caisse des dépôts et consignations), створена в 1816 р. у Франції з метою відновлення національної економіки після наполеонівських війн. Проте більшість сучасних зарубіжних банків розвитку було засновано у 50-х рр. ХХ ст. [4, с. 12]. Взагалі, створенню банків розвитку в їх сучасній формі передував довгий шлях розвитку, який умовно можна розділити на три етапи. На першому етапі (40-50-ті рр. ХХ ст.) банки розвитку відігравали важливу роль у повоєнній відбудові економічної інфраструктури та модернізації базових галузей промисловості таких країн, як Німеччина, Італія, Франція, Канада, Японія, Республіка Корея. Поява державних банків розвитку в якості самостійних фінансових посередників характеризує другий етап їх розвитку (60-80-ті рр. ХХ ст.), коли банки розвитку стали самостійно проводити експертизу і фінансування інвестиційних проєктів, виступати позичальниками і кредиторами на фінансових ринках. Третій етап (90-ті рр. ХХ ст.) характеризується появою концепції "нового банку розвитку", згідно з якою державні банки розвитку, виконуючи традиційну роль фінансового посередника, сприяли структурній трансформації національної економіки.

Сьогодні банки розвитку створені й діють у понад 30 країнах світу, у тому числі Німеччині, Іспанії, Швеції, США, Японії, Південній Кореї, Китаї, Індії, Бразилії, Мексиці, Чехії. Такі банки засновані в Росії та Білорусії. До банків розвитку можна віднести й міжнародні багатосторонні фінансові інститути (Світовий банк, Азіатський банк розвитку, Європейський банк реконструкції та розвитку, Міжамериканський банк розвитку, Африканський банк розвитку) [3, с. 50].

Значний досвід функціонування банку розвитку як інституту сприяння державної інвестиційної політики на копичено в Німеччині, де 1948 р. у рамках реалізації плану Маршала щодо відновлення економіки було створено фінансово-кредитну установу зі спеціальним статусом – Кредитне бюро відновлення (Kreditanstalt für Wiederaufbau, KfW), до складу якої входять спеціалізовані банки. До половини кредитів фінансуються за рахунок коштів федерального бюджету, для пільгового фінансування окремих спеціальних програм із бюджету також виділяються дотації; решта кредитного ресурсу мобілізується KfW за рахунок емісії боргових цінних паперів. Кредитне стимулювання малих і середніх підприємств здійснюється KfW не напряму, а - через обслуговуючий банк, пряме кредитування проєктів здійснюється лише в окремих випадках. Такий підхід дозволяє розподіляти ризики між KfW та обслуговуючим банком [1, с. 312].

З метою підтримки малого та середнього підприємництва після Другої світової війни у 1944 р. у Канаді був створений Промисловий банк розвитку. У 1975 р. цю установу приєднали до новоутвореного Федерального банку

розвитку бізнесу, у 1995 р. на підставі спеціального закону Федеральний банк розвитку бізнесу був реорганізований у Канадський банк розвитку бізнесу (Business Development Bank of Canada). Основними фінансовими продуктами та послугами Канадського банку розвитку бізнесу є: довгострокове проектне фінансування; субординовані кредити; змішане боргове і часткове фінансування; венчурне фінансування; прямі і портфельні інвестиції в компанії високотехнологічних галузей; боргові фінансові інструменти, гарантовані урядом Канади; консультаційні послуги.

У 1951 р. з метою повосенного відновлення економіки Японії був заснований Японський банк розвитку. У 1999 р. на його основі був створений Банк розвитку Японії (Development Bank of Japan), який у 2008 р. перетворено в акціонерне товариство зі 100% державним капіталом. Раніше основу діяльності банку становили довгострокові позики і кредити. Враховуючи зростаючі потреби клієнтів, банк диверсифікував фінансові послуги, у тому числі за рахунок впровадження експертизи довгострокових проектів, консультаційних послуг, структурного фінансування тощо. Сучасна місія банку полягає у сприянні економічному і соціальному розвитку Японії за допомогою інвестування у проекти, метою яких є сталий розвиток економіки; підвищення якості життя населення; сприяння розвитку економіки регіонів.

Банк розвитку Китаю (China Development Bank) був створений у 1994 р. з метою забезпечення модернізації соціально-економічного розвитку країни. Місія банку полягає у підвищенні конкурентоспроможності економіки Китаю та рівня життя населення країни. Основними сферами діяльності є: розвиток інфраструктури; підтримка базових галузей промисловості; підтримка нових галузей економіки, у тому числі стимулювання розвитку нових технологій та інновацій; сприяння збалансованому розвитку регіонів, урбанізація сільських територій; міжнародне співробітництво, підтримка діяльності китайських компаній на зовнішніх ринках. Банк розвитку Китаю функціонує у формі державної акціонерної компанії, капітал якої на 100% належить державі.

У країнах Латинської Америки існує диверсифікована структура банків розвитку. Найважливіше значення серед них мають, перш за все, установи загальнонаціонального характеру (з переважаючою участю держави в капіталі), що здійснюють кредитну політику у широкому спектрі напрямів. Серед найуспішніших прикладів створення таких фінансових інститутів можна виділити: Національний банк економічного й соціального розвитку (Banco Nacional do Desenvolvimento Economico y Social) у Бразилії, Національну фінансову корпорацію (Nacional Financiera S.A.) у Мексиці, Корпорацію розвитку (Corporacion de Fomento) у Чилі, Фінансову корпорацію розвитку (Corporacion Financiera de Desarrollo) у Перу [2].

Отже, на підставі аналізу зарубіжного досвіду можна стверджувати, що створення державного банку розвитку в Україні безумовно буде позитивним

фактором стабілізації фінансово-кредитної системи і найперспективнішим напрямом її реформування. Серед довгострокових цілей діяльності банку розвитку можна назвати наступні: подолання кризових тенденцій в економіці та ініціювання розширеного відтворення; трансформація заощаджень у виробничі інвестиції; регулювання інвестиційно-грошового обігу; сприяння вирівнюванню прибутковості фінансового та реального секторів економіки.

Реалізація моделі участі банків розвитку в інвестиційному процесі можлива й на регіональному рівні. При цьому доцільнішим буде варіант, що передбачає створення системи регіональних банків розвитку, так як створення філіальної мережі державного банку розвитку містить в собі небезпеку посилення тенденції концентрації і централізації інвестиційних ресурсів, що загрожує відновленням елементів планової економіки, протиріччя і економічна неефективність якої очевидні. Крім того, лише максимально наближені до потреб реального сектора економіки банки здатні виступити основою оновленої банківської системи.

Створення державних регіональних інвестиційних банків розвитку, головною метою діяльності яких є проведення регіональної інвестиційної політики, сприятиме реалізації великих соціально-економічних проектів і активізації економічних процесів в країні. Основними функціями регіонального банку розвитку мають стати: відбір інвестиційних проектів відповідно до встановлених пріоритетів, касове виконання бюджету розвитку регіону, пошук додаткових фінансових коштів для проектного фінансування.

Висновки. З метою оздоровлення фінансів підприємств реального сектора в Україні слід перейти від галузевого управління економікою до управління національними інвестиційними проектами, що забезпечуватимуться фінансовими ресурсами спеціалізованого банку розвитку, створеного державою. Додатковим джерелом ресурсної бази банку розвитку можуть бути частина емісійних коштів НБУ, а також кошти, отримані від розміщення боргових цінних паперів, зокрема під державні гарантії.

Міжнародна практика діяльності банків розвитку свідчить про їх високий потенціал у забезпеченні економічного росту. За рахунок використання механізмів державно-приватного фінансування підвищується доступність і знижується вартість інвестиційних ресурсів, що дозволяє залучати інвестиції для реалізації проектів у традиційно менш привабливі для інвесторів сектори економіки, зокрема, у галузі з довготривалими термінами окупності і високими інвестиційними ризиків.

Особливий статус та фінансова підтримка держави сприятимуть ефективному вирішенню банком розвитку таких завдань: кредитування середньо- і довгострокових інвестиційних проектів пріоритетних галузей економіки України, а також проектів, пов'язаних із вирішенням соціальних завдань та екологічних проблем; комплексна кредитна підтримка експортних операцій національних виробників; запозичення на зовнішньому й внутрішньому ринку для фінансування національних проектів розвитку.

Література

1. Катасонов В. Инвестиционный потенциал экономики: механизмы формирования и использования /В. Катасонов: [монограф.]. – М.: Анкил, 2005. – 328 с.
2. Світовий досвід створення інститутів розвитку: висновки для України (на прикладі державних банків розвитку). [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – НІСД, 2009. – №10. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/october09/02.htm>.
3. Сирота А.І. Банк розвитку як інструмент модернізації економіки України /А.І. Сирота // Держава та регіони. Серія: право. – 2013 р. – № 3(41). – С. 50-54.
4. Стратегическое управление в зарубежных финансовых институтах развития / Под ред. В.Д. Андрианова. – М.: Консалтбанкир, 2012. – 272 с.
5. Чмутова І.М. Особливості функціонування державних банків у банківській системі України /І.М. Чмутова // Проблеми економіки. – 2011. – №4. – С. 135-138.
6. Morrison A., Wilhelm W. Investment banking. Past, Present and Future /A. Morrison, W. Wilhelm // Journal of Applied Corporate Finance. – Vol. 19. – No 1. – N.-Y: A Morgan Stanley Publication, 2007. – P. 8–20.
7. Rodrik D. Institutions Rule: The Primacy of Institutions over Geography and Integration Development /D. Rodrik, A. Subramanian, F. Trebbi // NBER Working Paper. – Vol. 12. – Dec. 2002. – 46 p.

References

1. Katasonov V. Инвестиционный потенциал экономики: механизмы формирования и использования /V.Katasonov: [monograph.]. – Moscow: Ankil, 2005. – 328 p.
2. World Experience of Development Institutions: Implications for Ukraine (for example, public development banks). [Electronic resource]. – NISR, 2009. – №10. – Mode of access: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/october09/02.htm>.
3. Syrota A.I. Development Bank As Instrument of Economic Modernization of Ukraine /A.I. Syrota // State and regions. Series: Law. – 2013 p. – № 3(41). – P. 50-54.
4. The Strategic Management In Foreign Financial Development Institutions / Edit. V.D. Andrianov. – Moscow: Konsaltbankir, 2012. – 272 p.
5. Chmutova I.M. The Features of functioning of state banks in the banking system of Ukraine /I.M. Chmutova // Проблеми економіки. – 2011. – №4. – P. 135-138.
6. Morrison A., Wilhelm W. Investment banking. Past, Present and Future /A. Morrison, W. Wilhelm // Journal of Applied Corporate Finance. – Vol. 19. – No 1. – N.-Y: A Morgan Stanley Publication, 2007. – P. 8–20.
7. Rodrik D. Institutions Rule: The Primacy of Institutions over Geography and Integration Development /D. Rodrik, A. Subramanian, F. Trebbi // NBER Working Paper. – Vol. 12. – Dec. 2002. – 46 p.

Н.Г. Самко, соискатель
КНУ имени Тараса Шевченко

БАНКИ РАЗВИТИЯ КАК ИНСТИТУТ СОДЕЙСТВИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

В статье обоснована необходимость создания в Украине специализированных инвестиционных банков развития с целью проведения структурных реформ и модернизации экономики. На основе анализа международного опыта функционирования банков развития обозначены основные принципы, функции и направления их деятельности, даны предложения по совершенствованию механизма банковского кредитования значимых для национальной экономики инновационно-инвестиционных проектов.

Ключевые слова: банк развития; институт развития; инвестиции; модернизация; конкурентоспособность; финансово-кредитная система.

N.G. Samko, Degree-Seeking Student
Taras Shevchenko Kyiv National University

DEVELOPMENT BANKS AS AN INSTITUTION PROMOTING COMPETITIVENESS OF THE NATIONAL ECONOMY

The paper substantiates the need to create in Ukraine specialized investment development banks in order to implementation of structural reforms and modernization of the economy. It analyzes the international experience of development banks, outlines the key principles, functions and direction of their activities, and provides suggestions about improving the mechanism of bank lending significant for the national economy of innovation and investment projects.

Development banks are the key subsystem of financial institutions in development institutions system. Typically, they established by the state, with 100% state capital and a special legal status. Their main function is financing of investment projects at the national level. The special status and state financial support allow development banks to solve effectively important problems in the field of long-term financing of structural economic reforms.

Creation of state development bank in Ukraine will be certainly a positive factor in stabilizing of the financial and credit system and a solid direction of banking reform. Among the long-term objectives of the development bank may include following: overcoming the crisis trends in economy and the initiation of expanded reproduction; transformation of savings into productive investment.

Keywords: development bank; development institute; investment; modernization; competitiveness; financial and credit system.